

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

Факультет фізичної культури

Кафедра спорту і спортивних ігор

Дипломна робота (проект)
магістра

з теми «ОЦІНКА ПСИХОЛОГІЧНОЇ СУМІСНОСТІ ТА ЇЇ ЗВ'ЯЗОК ІЗ
ТАКТИКО-ТЕХНІЧНИМИ ДІЯМИ СПОРТСМЕНІВ У СПОРТИВНИХ
ІГРАХ»

Виконав: здобувач 2 курсу групи FKS1-M23

спеціальності 017 Фізична культура і спорт

Стрільчук Микола Анатолійович

Керівник: Боднар А.О., кандидат педагогічних наук,
доцент

Рецензент: Прозар М.В., кандидат наук з фізичного
виховання та спорту, доцент

Кам'янець-Подільський – 2024 року

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ПСИХОЛОГІЧНА СУМІСНІСТЬ ЯК ОБ'ЄКТ ДОСЛІДЖЕННЯ В СПОРТИВНІЙ ТЕОРІЇ	6
1.1 Вплив психологічної сумісності на ефективність діяльності в командних видах спорту	6
1.2 Теоретичні та методичні засади прогнозування психологічної сумісності членів спортивної команди	17
РОЗДІЛ 2 МЕТОДИ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ДОСЛІДЖЕННЯ	29
2.1 Методи дослідження.....	29
2.2 Організація дослідження	35
РОЗДІЛ 3 ВИЗНАЧЕННЯ ТИПІВ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СУМІСНОСТІ З УРАХУВАННЯМ ІНДИВІДУАЛЬНИХ РИС ОСОБИСТОСТІ СПОРТСМЕНА	36
3.1 Класифікація типів психологічної сумісності з урахуванням соціометричних характеристик спортсменів у команді	36
3.2 Оцінка різних видів діадних взаємин спортсменами у команді	52
3.3 Оцінка ефективності тактико-технічних дій спортсменів у командах з різними рівнями психологічної сумісності	60
ВИСНОВКИ.....	66
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	68

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні умови спортивної практики, зростаюча складність і напруженість спортивної діяльності вимагають комплексного врахування наукових і психологічних закономірностей при роботі з командами в ігрових видах спорту.

Серед шляхів підвищення ефективності взаємодії спортсменів у команді відзначають застосування ще не реалізованих досягнень теорії спорту та психології, зокрема, покращення результативності команди через врахування психологічної сумісності спортсменів.

Ряд наукових досліджень показали, що психологічна сумісність спортсменів є важливою складовою психологічного клімату в команді і має значний вплив на покращення командної взаємодії. Натомість психологічна несумісність викликає конфлікти між спортсменами, деструктивно позначається на стосунках у колективі та погіршує ефективність командної взаємодії.

У наукових дослідженнях В. І. Воронової, С. Є. Шутової [5], В. М. Платонова [41], М. М. Філіппова [60] зазначається, що підготовка спортивної команди як суб'єкта колективної діяльності потребує врахування різноманітних чинників, які можуть сприяти досягненню успіху команди.

Зазвичай основну увагу приділяють техніко-тактичній та фізичній підготовці спортсменів у команді, при цьому психологічну сумісність, як важливий фактор успішної командної взаємодії, часто не враховують [26].

Як зазначає низка фахівців, питання забезпечення психологічної сумісності стають особливо актуальними під час підготовки спортивних команд до змагань [29; 19 та ін.]. Досвід участі команд у змаганнях, де спортсменів комплектували без попереднього врахування злагожденості дій, спрацьованості та психологічної сумісності, демонструє високий відсоток помилок і низьку ефективність техніко-тактичних дій.

Згідно з думкою фахівців [13; 59 та ін.], прогнозування психологічної сумісності спортсменів, яке включає модельні характеристики, необхідні для формування команди, організації ігрових ланцюжків і зв'язків, а також для створення умов для позитивних стосунків і хорошої соціальної взаємодії в системах «спортсмен-спортсмен», «спортсмен-тренер» і «спортсмен-команда», сприяє підвищенню ефективності командної взаємодії.

Попри зростаючу цікавість до питання психологічної сумісності в останні роки та враховуючи колективний характер функціонування команди, дослідження прогнозування психологічної сумісності спортсменів як способу підвищення ефективності командної роботи залишається важливим і потребує подальшого розвитку для вдосконалення в командах ігрових видів спорту спортивно-педагогічної роботи.

Об'єкт дослідження – психологічна сумісність у командній взаємодії.

Предмет дослідження – особистісний і соціально-психологічний рівні психологічної сумісності.

Мета дослідження полягала у емпіричному обґрунтуванні прогнозування психологічної сумісності спортсменів як інструменту для підвищення ефективності командної взаємодії.

Завдання дослідження:

1. Провести теоретичний аналіз існуючих підходів до дослідження проблеми психологічної сумісності спортсменів у команді.
2. Визначити типи психологічної сумісності спортсменів у команді на основі аналізу відповідних показників.
3. Визначити особистісні характеристики, які впливають на формування психологічної сумісності спортсменів.

Методи дослідження. Для розв'язання поставлених завдань використовувалися такі методи дослідження: теоретичний аналіз і узагальнення спеціалізованих літературних джерел; педагогічне спостереження за взаємодією спортсменів у команді; психологічна діагностика, що включала: оцінку соціометричних показників; аналіз діадних

стосунків між спортсменами; вивчення взаємодії у системі соціометричних координат; багатофакторне дослідження особистості спортсменів за методикою Р. Кеттела; педагогічний експеримент, який складався з констатуючого та формуючого етапів; методи математичної статистики для обробки отриманих даних.

Практичне значення отриманих результатів. Прогнозування та обґрунтування оцінки психологічної сумісності спортсменів надасть тренерам ігрових команд можливість покращити ефективність процесів підготовки, управління та контролю в команді. Визначення типів психологічної сумісності та ключових особистісних характеристик спортсменів дозволить здійснювати її прогнозування, що сприятиме оптимізації складу команди. Отримані результати можуть бути використані для подальшого дослідження цієї проблеми та інтегровані у навчально-тренувальний процес команд ігрових видів спорту.

Апробація результатів дослідження. Основні положення та результати дослідження узагальнено й висвітлено у Науковій конференції студентів і магістрантів за підсумками НДР у 2023-2024 навчальному році 9-10 квітня 2024 р. Тема «Вплив психологічної сумісності на успішність діяльності в ігрових видах спорту».

Публікації. Зміст дослідження висвітлено у публікації «Вплив психологічної сумісності на успішність діяльності в ігрових видах спорту» у Збірнику матеріалів наукових досліджень студентів та магістрантів Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Факультет фізичної культури. 2024. Вип. 16. С. 141-144.

Структура й обсяг дипломної роботи. Дипломна робота складається вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Текст дипломної роботи викладено на 74 сторінках друкованого тексту, включаючи 17 таблиць та 6 рисунків. Перелік використаних літературних джерел налічує 65 найменувань.

ВИСНОВКИ

1. Узагальнення накопиченого у теоретичних джерелах досвіду провідних фахівців у сфері фізичного виховання і спорту дозволяє стверджувати, що у вивченні психологічної сумісності спортсменів у команді можна простежити два підходи: сумісність як умова ефективності спільної діяльності та сумісність як наслідок ефективності спільної діяльності. У цій роботі психологічну сумісність спортсменів розглядаємо як передумову ефективності спільної діяльності команди за взаємодії як у формальній, так і в неформальній сфері спортсменів.

2. Аналіз даних спеціальної літератури із вивчення психологічної сумісності дозволяє розглядати психологічну сумісність спортсменів як цілісну компоненту спільної діяльності команди, підґрунтям якої є суб'єктивне задоволення партнерів індивідуально-психологічними характеристиками один одного і як властивість кожного окремо взятого гравця команди, що дозволяє йому суб'єктивно оцінювати свою взаємодію з іншими гравцями в різних видах спільної життєдіяльності.

3. Результати дослідження показують, що характерними показниками, які визначають типи психологічної сумісності спортсменів, є суб'єктивне оцінювання спортсменами стосунків із командою, з одного боку, (індекс соціометричної експансивності), спільного ставлення гравців команди до кожного партнера, з іншого (індекс соціометричного статусу); індекс психологічної сумісності; діадні стосунки.

Типологія психологічної сумісності спортсменів у команді має чотири типи: I – «взаємоспрямована сумісність», II – «особистісноспрямована сумісність», III – «командноспрямована сумісність», IV – «несумісність».

4. Команди з високим індексом психологічної сумісності мають у своєму складі більше представників I-го та III-го типів, менше II-го та IV-го типів і

характеризуються перевагою дружніх стосунків; з низьким ІПС мають більше представників II-го та IV-го типів і менше I-го та III-го типів та мають переважно конфліктні й напружені стосунки; із середнім ІПС мають представників усіх типів майже однакового рівня і характеризуються як наявністю дружніх, так і конфліктних стосунків, проте з переважанням позитивних.

5. Фактичний матеріал дослідження дозволяє стверджувати, що на встановлення психологічної сумісності спортсменів у команді на рівні дружніх стосунків між спортсменами впливають однаковий статус, який забезпечується поєднанням особистісних якостей «тривожність–адаптивність», «закритість–товариськість», «безтурботність–заклопотаність», «практичність–мрійність», «сміливість–боязкість», «пасивність–активність», «фрустрованість–нефрустрованість», а також різниця експансивності, що визначається поєднанням особистісних якостей «лідерство–підлеглість», «штучність–природність» і «домінантність–конформність»; на рівні конфліктності – різниця за статусом як наслідок різниці поєднання особистісних якостей «тривожність–адаптивність»; на рівні різнопланових стосунків – різниця за соціометричним статусом при різниці поєднання особистісних якостей «лідерство–підлеглість», що стало підґрунтям для прогнозування психологічної сумісності спортсменів у команді.

6. Аналіз діадних стосунків спортсменів у досліджуваних командах показав, що між спортсменами в командах «А», «В», «Д», «Х», переважають дружні стосунки, а конфліктних стосунків не спостерігається. У цих командах спостерігається також високий ІПС. У команді «Б» значне місце займають конфліктні та напружені стосунки – низький ІПС. В команді «Ф» спостерігаються як дружні, так і напружені стосунки – середній ІПС.

7. Результати оцінки змагальної діяльності команд із різним індексом психологічної сумісності дозволяють стверджувати, що залежно від рівня психологічної сумісності показники техніко-тактичних дій спортсменів та ефективність командних дій підвищуються.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Борщов С.М. Психофізична підготовка юних гімнастів : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.01. Львів, 2003. 17 с.
2. Бочелюк В.Й., Черепехіна О.А. Психологія спорту : навчальний посібник. Київ : ЦУЛ, 2007. 224 с.
3. Вейнберг Р.С., Гоулд Д. Психологія спорту. Київ : Олімпійська культура, 2001. 335 с.
4. Вознюк Т.В. Основи теорії та методики спортивного тренування. Вінниця: ФОП Корзун Д.Ю. 2016. 240 с.
5. Воронова В. І., Шутова С. Є. Особистісні якості футболістів високої кваліфікації як вид модельних психологічних характеристик. / Наука в олімпійському спорті 2005. № 2. С. 34–41.
6. Воронова В.І. Психологія спорту : навчальний посібник 2-ге вид., без змін. Київ : Олімпійська культура, 2019. 272 с.
7. Воронова В.І. Психологія спорту : навчальний посібник. Київ : Олімпійська література, 2007. 271 с.
8. Гринь, О. Р. Психологічне забезпечення та супровід підготовки кваліфікованих спортсменів : навчальний посібник. Київ: Олімпійська література, 2015. 276 с.
9. Запорожанов В. А., Платонов В. М. Прогнозування і моделювання в спорті / Теорія спорту. Київ : Вища школа, 1987. С. 350-371.
10. Іваній І. В., Сергієнко В. М. Психологія фізичного виховання та спорту. навчально-методичний посібник. Суми: ФОП Цьома С.П., 2016. 204 с.
11. Інструкція з організації психологічного забезпечення службової діяльності аварійно-рятувальних служб : Наказ Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків

Чорнобильської катастрофи від 23.02.2004 № 89. Офіційний вісник України. 2004. № 11. С. 696.

12. Кайзерова, А. Психологічні бар'єри тренувальної та змагальної діяльності спортсменів з художньої гімнастики. Наукові праці Міжрегіональної Академії управління персоналом. Психологія, (52), 2022. 51-55.

13. Кириленко, Т. С. (2014). Психологія переживання травмуючих ситуацій: навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2014. С. 36-43.

14. Клименко В. В. Психологія спорту : навчальний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : МАУП, 2007. 432 с.

15. Коваль, І., Ковальчук, А., Петренко, А. Аналіз психологічних якостей спортсменів пожежно-прикладного спорту в змагальній діяльності. Педагогіка і психологія професійної освіти, (1), 2019. 123-130.

16. Ковальова Т. В. Великий тлумачний словник української мови / [авт.—уклад. Ковальова Т. В.]. Київ : Фоліо, 2005. 767 с.

17. Кожанова О.С. Відбір спортсменок у команди з групових вправ художньої гімнастики з урахуванням фактора сумісності : автореф. дис. ... канд. наук з фіз. вих. і спорту : 24.00.01. Київ, 2013. 20 с.

18. Колеснік, І. В. (2021). Особливості психологічної підготовки в спортивній гімнастиці. Фізичне виховання та спорт, (3), 82-88.

19. Комісарик М.І., Леко Б.А., Чуйко Г.В. Основи психології спорту: навчально-методичний посібник. Чернівці: Рута, 2004. 400 с.

20. Корольчук М. С., Крайнюк В. М., Косенко А. Ф., Кочергін Т. І. Психологічне забезпечення психічного і фізичного здоров'я: навчальний посібник. Київ : Фірма Інкос, 2002. 272 с.

21. Костюкевич В. М. Інтегральна оцінка техніко-тактичної діяльності футболістів в процесі гри / Актуальные вопросы развития футбола : III Всеукраїнська науково-практична конференція. Київ, 2003. С. 88-95.

22. Костюкевич В. М. Теорія і методика спортивної підготовки у запитаннях і відповідях: Навчально-методичний посібник. Вінниця: Планер, 2016. 159 с.

23. Кривенцова І. В. Вплив особистісних якостей тренера з фехтування на зростання спортивних досягнень його учнів / Теорія та практика фізичного виховання. 2008. № 5. С 18-37.

24. Леко Б., Чуйко Г., Комісарик М. Розвиток вольових якостей у студентів-спортсменів / Теорія та практика фізичного виховання. 2008. № 5. С. 6–10.

25. Лисенко Л.Л. Психологічні аспекти підготовки спортсменів : навчально-методичний посібник для студентів факультету фізичного виховання. Чернігів : Редакційно-видавничий відділ Чернігівського національного педагогічного університету імені Т.Г. Шевченка, 2011. 64 с.

26. Ложкін Г. В. Команда як колективний суб'єкт діяльності в соціальній організації / Соціальна психологія. 2005. № 6(14). С. 52–58.

27. Ложкін Г.В., Колосов А.Б. Психологія спорту на Україні: аспекти становлення, тенденції розвитку / Практична психологія та соціальна робота. 2013. № 6. С. 21-25.

28. Максимчук Н.П. Психологічна діагностика професійної придатності: навчальний посібник. Кам'янець-Подільський: Буйницький О.А., 2009. 268 с.

29. Мельник В. Лібович Н. До проблеми формування складу команд у ігрових видах спорту (на прикладі гандболу) / Фізична культура і спорт: досвід та перспективи : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (6–7 квітня 2017 р.). Чернівці, 2017. С. 28-30.

30. Мітова О. О. Проблеми контролю в сучасних командних спортивних іграх / Спортивний вісник Придніпров'я. 2015. № 3. С. 89–96.

31. Мулін М. В. Роль і вплив психологічної сумісності в особисто-командних і командних виступах у спорті / Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту : збірник наукових праць. Харків : ХДАДМ, 2002. № 3. С. 82-86.

32. Нечитайло Т.А., Слусаряк А. П. Роль індивідуально-психологічної підготовки спортсмена у провідних видах діяльності / Молодий вчений. 2018. С.16
33. Олефір В. О. Психологічна сумісність в спортивних групах і командах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.07 / Харків : Харківський педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди, 1995. 17 с.
34. Олійник Н.А., Войтенко С.М. Психологічні особливості спортивної діяльності : монографія. Вінниця : ВНАУ, 2020. 240 с.
35. Олійник Н.А., Войтенко С.М. Психологічні особливості спортивної діяльності: Монографія. Вінниця: ВНАУ, 2020. 240 с.
36. Осадець М. Психологічна підготовка особистості в спорті. Нова педагогічна думка. 2014. № 4 (80). С. 155-157.
37. Основи спортивної статистики / [ред. С. В. Начинська]. Київ : Вища школа, 1987. 189 с.
38. Особливості соматотипу представників ігрових видів спорту / Тетяна Куцериб, Мирослава Гриньків, Любомир Вовканич, Федір Музика // Фізична активність, здоров'я і спорт. 2014. № 4(18). С. 37-44.
39. Оцінювання психофізіологічних станів у спорті : монографія / Георгій Коробейніков, Євген Приступа, Леся Коробейнікова, Юрій Бріскін. Львів : ЛДУФК, 2013. 312 с.
40. Петров О. П. Стиль керівництва і психологічна підготовка тренера з футболу// Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. 2009. Т. 4. Вип. 8. У 5-ти томах. С. 115-116.
41. Платонов В. Н. Психологічна підготовка спортсменів / В. М. Платонов / система підготовки спортсменів в олімпійському спорті. Загальна теорія та її практичні додатки. – Київ : Олімпійська література, 2004. С. 615-616.
42. Полілуєва І.В. Особливості емоційно-вольової регуляції спортивно-художньої діяльності у підлітковому віці : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07. Харків, 2018. 235 с.

43. Психологічний клімат спортивної команди : навч.-метод. посіб. / [Ложкін Г. В., Драчук А. І., Костюкевич В. М., Бринзак С. С.]. Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2006. 113 с.

44. Психологія спорту: навчальний посібник для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти за освітньо-професійною програмою Практична психологія спеціальності 053 Психологія [Електронний ресурс]. Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка, 2024. 296 с.

45. Психологія фізичної культури та спорту : анот. бібліогр. покажч. / уклад. Ірина Свістельник. Львів : [б. в.], 2018. 69 с.

46. Родіонов А. В., Воронова В. І. Психологічні основи підготовки баскетболістів. Київ : Здоров'я, 1989. 134 с.

47. Руденко Р. Є. Засоби відновлення фізичної працездатності у процесі тренувань та змагань // Слобожанський науково-спортивний вісник : [зб. наук. ст.]. Харків, 2008. № 4. С. 124-127.

48. Сауков Н. Я. Оптимізація взаємовідносин в трудовому колективі. Київ, 1983. 15 с.

49. Семенюк В. Л. Управління ціннісно-нормативними конфліктами у військових колективах (психологічний аспект) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : 19.00.09 / Хмельницький, 2003. 18 с.

50. Сергієнко Л. П. Практикум з психології спорту. Харків : ОВС, 2007. 271 с.

51. Система збалансованих індикаторів психологічного клімату спортивної команди : навчально-методичний посібник / [Ложкін Г. В., Воробйов М. І., Бринзак С. С.]. Вінниця : ВДПУ ім. М. Коцюбинського, 2007. 171 с.

52. Смульсон М. Л. Тренінг «Конфлікти та їх вирішення». Навчально-методичний посібник. Київ : Нора-принт, 2004. 47 с.

53. Спортивна орієнтація та відбір юних волейболістів на етапі початкової підготовки / В. І. Ковцун, Ю. М. Панишко, Р. С. Козій, І. В.

Ковцун // Здоровий спосіб життя : збірник наукових статей. Львів, 2009. Вип. 36. С. 32-38.

54. Сьомін С. В. Особливості інтерсуб'єктної взаємодії в умовах емоційної напруги : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.05 / Київ : Ін-т психології АПН України, 1995. 24 с.

55. Татенко В. А. Психологія в суб'єктному вимірі Київ : Просвіта, 1996. 404 с.

56. Топол Г.А. Комплексна оцінка підготовленості кваліфікованих спортсменок у художній гімнастиці : дис. ... канд. наук з фізичного виховання і спорту : 24.00.01. Київ, 2017. 217 с.

57. Третьяченко В. В. Колективні суб'єкти управління: формування, розвиток та психологічна підготовка Київ : Стилос, 1997. 585 с.

58. Федик О.В. Психологія спорту: навчально-методичний посібник для студентів вищих навчальних закладів. Івано-Франківськ, 2007. С. 54

59. Філіпов М. М. Психофізіологічна проблема надійності спортсмена / Олімпійський спорт, фізична культура, здоров'я нації в сучасних умовах. Луганськ : ОА ЛООНОК Україна, 2008. С. 30-33.

60. Філіпов М. М. Оцінка функціональних резервів спортсменів / IV міжнародний науковий конгрес. Олімпійський спорт і спорт для всіх : проблеми здоров'я, рекреації, спортивної медицини та реабілітації. Київ, 2000. С. 267.

61. Фолігева В. М. Індивідуально-психологічні особливості атракції як фактора психологічної сумісності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.01 / Київ : Видавництво Київ. ун-ту ім. Т. Г. Шевченка, 1998. 16 с.

62. Шинкарук О., Топол А. Психофізіологічні особливості гімнасток, які спеціалізуються в групових вправах художньої гімнастики. Теорія і методика фізичного виховання і спорту. 2017. № 4. С. 97-101. 18.

63. Шутова С. Є., Павленко Ю. О., Павленко Є. Ю. Характерні риси комплектування чоловічих команд з баскетболу на іграх XX VIII Олімпіади /

Актуальні проблеми фізичної культури і спорту : збірник наукових праць. Київ, 2004. вип. 5. С. 68-73.

64. Шутова С. Е. Психофізичні фактори, що забезпечують ефективність змагальної діяльності баскетболістів високої кваліфікації : дис. ... канд. наук з фізичного виховання і спорту : 24.00.01 / Київ : НУФВСУ, 2000. 270 с.

65. Ягупов В. В. Морально-психологічне забезпечення : курс лекцій. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2002. 43 с.